

УДК 82.09(71)

ПРОБЛЕМАТИКА РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИХ АСПЕКТІВ БУТТЯ У МАЛІЙ ПРОЗІ ЕЛІС МАНРО

Луцик В.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті розглянута загальна проблематика релігійно-філософського сприйняття дійсності персонажами малих прозових творів Еліс Манро. Проаналізовано ключові підходи до художнього моделювання дійсності у коротких оповіданнях канадської письменниці. Окреслено тематичні лінії розмежування між авторкою та іншими представниками англomовного письменства релігійного спрямування. Амбівалентність у ставленні щодо питань життя і смерті постає ключовою рисою у поведінці головних героїв у коротких оповіданнях «Час смерті» та «Нащадки живого тіла». Специфіка творчості Е. Манро недостатньо досліджена в українському літературознавстві.

Ключові слова: Еліс Манро, мала проза, релігійно-філософські аспекти буття, канадська література, духовні питання життя і смерті.

Постановка проблеми. Філософські зв'язки авторів англomовної постмодерністської літератури ХХ-го століття з езотеричними категоріями таємного і незбагненого дають підстави вести мову про складність і невизначенність даного феномену. Творців малої прози окресленого періоду часто приваблює складність таїни буття. Канадська письменниця Еліс Манро (1931) постає яскравим представником згаданого напрямку: її характеризує намагання працювати у межах реалістичної традиції і водночас виходити за її рамки. Таке поєднання відбиває дихотомічну природу сприйняття дійсності у коротких оповіданнях лауреата Нобелівської премії з літератури 2013-го року. На жаль, досі не існує фундаментальних праць, які б дали об'єктивну оцінку малому прозовому доробку канадської письменниці. Звідси – актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поодинокі спроби охарактеризувати творчість мисткині здійснили українські літературознавці Олександра Гетьман («Еліс Манро – лауреат Нобелівської премії з літератури 2013», 2013) [4], Стефан Азберг («Я була єдиною людиною, яка писала оповідання і нікому не говорила про це», 2014) [1], Ярослав Голобородько («Вона розповідає не людські історії – вона розповідає життя», 2013) [5], Дмитро Самолюк («Вічний двигун нестримного таланту», 2014) [6]. Детальний аналіз окремих малих прозових творів авторки здійснили українська дослідниця Олена Бабенко «Unknown World Literature: a Short Story «To Reach Japan» by Alice Munro» («Невідома світова література: коротке оповідання Еліс Манро «Досягнути Японії», 2015) [3] та російський літературознавець Андрій Анісімов «Лексико-стилістичні особливості прози Еліс Манро» (2014) [2]. На даний момент відсутні цілісні переклади добірок малої прози Е. Манро українською мовою.

Формулювання цілей статті. Запропонована стаття має на меті розкрити основні підходи канадської письменниці Еліс Манро до художнього зображення дійсності у царині малих прозових творів, а саме: провести літературознавчий аналіз стратегій текстотворення у межах релігійної та духовної тематики.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з другої половини ХХ ст., сакральні, релігійні та

духовні аспекти творчості англomовного письменства незаслужено перебували на маргінесі літературознавчих студій. Впливовий голландський філософ Гент де Ріс (1958) влучно зазначив з цього приводу в оглядовій праці «Філософія і повернення до релігійного» («Philosophy and the Turn to the Religious», 1999) що у різні часи релігію розглядали як «правду в оманливій одежі» (Арур Шопенгауер), «антропологію замасковану під теологію» (Людвіг Фейєрбах), «ідеологію і хибну свідомість» (Карл Маркс), «інфантильний невроз» (Зигмунд Фройд), «безглуздий вияв почуття» (Рудольф Карнап), «категорію помилки» (Гілберт Райл), «форму буття» (Людвіг Вітгенштайн) [15, с. 2]. Такий негативний підхід мав на меті знизити зацікавленість наукової громади у подальших дослідженнях окресленої тематики.

Попри численні спроби заперечити релігійні мотиви у працях провідних представників англomовної літератури, стрижневі релігійно-духовні мотиви зримо простежуються у працях таких видатних письменників як Джон Апдайк, Джеральд Гопкінс, Грем Грін, Фленері О'Коннор, Клайв Льюїс, Еліс Манро, Вільям Морріс та інших. З цього приводу, впливовий канадський дослідник Вільям Джеймс заявив, що сучасна література «переміщає духовне та релігійне із традиційної категорії позаземного існування у повсякденне життя людини» [9, с. 9]. Саме таке переміщення чітко простежується вже у ранніх спробах пера Еліс Манро, а саме у дебютній добірці малої прози «Танець щасливих тіней» («Dance of the Happy Shades», 1968) [10].

Творчість Еліс Манро постає надійним індикатором релігійного духу часу у канадській літературній традиції останніх десятиліть ХХ ст. Однак, заслуговує на увагу і той факт, що авторка ніколи не виявляла глибокого зацікавлення традиційними практиками організованої релігії – у її працях відсутня церковна догматика та пропаганда обрядовості. Дочка письменниці Шила Манро зазначає в автобіографічній праці «Життя матерів і дочок» («Lives of Mothers and Daughters», 2001), що її батьки «були налаштовані проти догм і ритуалів, а також всієї ідеї первородного гріха» [12, с. 61].

Початок творчості Еліс Манро у 1960-х рр. припав на розпал кризи культурної системи у

межах західного цивілізаційного простору. Однак, численні літературні заяви про «смерть Бога» виявилися далекими від істини. Так, англійський літературний критик Ендрю Вільсон спростував дані твердження і зазначив у праці «Похорони Бога» («God's Funeral», 1999), що більшість питань щодо «Вікторіанської духовної кризи ще й досі не отримали задовільних відповідей» [16, с. 15]. Схожа лінія трактування релігійної проблематики чітко простежується у коротких оповіданнях Е. Манро. Вона поєднує багатовікові структури, які прямо розкривають складні релігійні питання, з більш обтічними і метафоричними підходами: останні явно проступають у працях пізнього періоду творчості (1994–2012). Слід також виокремити тематичну синхронність та паралелізм праць Е. Манро у пов'язі з малою прозою цілої плеяди канадських письменників, таких як Робертсон Дейвіс, Етель Вільсон, Морлі Каллаген, Маргарет Лоуренс і Патриція Пейдж. Короткі оповідання зазначених творців відбивають загальні тенденції літературного процесу досліджуваної культурно-історичної доби. Їх поєднує намагання віднайти сакральне, релігійне і духовне у сучасному світі, який за визначенням провідного американського соціолога Морріса Бермана наполегливо «усуває духовне у феноменологічних виявах буття» [7, с. 69].

Критична оцінка поверхневого та вульгарного сприйняття релігії наочно проступає у другій добірці малої прози Е. Манро «Життя дівчат і жінок» («Lives of Girls and Women, 1971») [11], а саме в коротких оповіданнях «Хрещення» («Baptism») та «Час віри» («Age of Faith»). Головна героїня згаданих коротких оповідань зазнає страждань через неможливість примирити власне раціональне сприйняття дійсності з християнськими догмами.

Текст мовою оригіналу:

«God was made by man. Man at a lower and bloodthirstier stage of his development than he is now, we hope» [11, с. 89].

Текст мовою мети:

«Бога створила людина. Людина, яка, сподіваємося, знаходилася на нижчому і більш кривавому щаблі розвитку, ніж ми» (Переклад – Луцик В.І.).

Безсумнівно, процитований фрагмент короткого оповідання містить чітке релігійне забарвлення. Незважаючи на тверді атеїстичні погляди, згаданий персонаж твору розривається між запереченням і визнанням вищого божественного начала.

Текст мовою оригіналу:

«Not even she was prepared to say Nothing, and to see herself and every stick and stone and feather in the world floating loose on that howling hopeless dark» [11, с. 84].

Текст мовою мети:

«Та ба навіть вона не виявилась спроможною вимовити слово «Ніщо», ані уявити себе, а також кожну гілку, піщинку і пилинку у цьому світі завислому у кричущій безнадійній темряві» (Переклад – Луцик В.І.).

Як уже зазначалося, таке пряме і буквально ставлення до релігійної тематики у творах Е. Манро зазнало численних трансформацій упродовж творчої кар'єри письменниці. Також на увагу заслуговує і той факт, що більшість літературних критиків неохоче коментували досліджуваний аспект коротких оповідань з-під пера

канадської мисткині. Так, впливова дослідниця англійської літератури Нора Робсон влучно зазначила у статті «Еліс Манро та білий американський південь: пошуки» («Alice Munro and the White American South: the Quest»), що більшість критиків та оглядачів її творчості «уникають згадки про релігійні пошуки у доробку письменниці» [13, с. 77]. При цьому, Н. Робсон вбачала причину такого ставлення у загальних антирелігійних тенденціях англійської літературознавчої науки даного періоду.

Також потрібно виокремити спроби видатного канадського літературознавця Джима Стратерса щодо оформлення нарративних стратегій Е. Манро в особливий різновид релігійності, який чітко проступає на фоні інших авторів конкретно-історичної доби. На його думку, авторка малої прози постає «щирим релігійним творцем літератури, особливо якщо релігійне – це особливий тип сприйняття оточуючої дійсності» [14, с. 294]. У цьому контексті, на перший план виходить значна інтенсивність та деталізація художнього зображення спільного буття з Богом.

Питання смерті і потойбічного життя у малій прозі Е. Манро постають одним з ключових дискусійних моментів, які хвилюють головних персонажів твору «Нащадки живого тіла» («Heirs of the Living Body»). Численні риторичні запитання матері головної героїні Дел Джордан на кшталт «Що таке смерть?», «Як це померти?» [11, с. 40] проходять наскрізною ниткою через досліджуване коротке оповідання. Такі прямі й гострі запитання щодо невідомих та містичних аспектів людського існування та небуття гостро відчуваються упродовж усієї творчої кар'єри письменниці.

Роздуми про неминучість смерті, або ж за висловом авторки «факт смерті» посідають ключове місце у канві малих прозових творів письменниці. Як влучно зауважила американська дослідниця Ілдіко де Пепп Керрінгтон: «неминучість смерті витає над прозою Манро» [8, с. 38]. Однак, потрібно зазначити, що сама авторка вперто відмовляється окреслити межі даної категорії. Звідси – міркування головних героїв часто набувають форми амбівалентних та оксиморонічних структур.

У даному контексті, ключовим моментом будь-якого релігійного вчення постає опис і пояснення цього складного феномену. Визначний британський теолог Дадлі Янг у фундаментальній монографії «Походження сакрального» («Origins of the Sacred», 1991) справедливо зауважив, що традиційно наука про Бога «починається з усвідомлення смерті» [17, с. 86]. Вчений вбачає надання вірянинам допомоги у тлумаченні таємниці смерті одним із основних завдань релігії.

Саме відхід у краший світ постає відправною точкою у короткому оповіданні «Час смерті» («The Time of Death») із добірки «Танець щасливих тіней». Головний персонаж твору Патриція Перрі опиняється у складній психологічній ситуації, яку спричинила трагічна смерть її півтора-річного брата. Прибуття похмурих представників «Армії Спасіння» та виголошення промови не допомагає юній героїні досягти кращого розуміння Божих мотивів.

Текст мовою оригіналу:

«In the garden of heaven, the children bloom like flowers. God needed another flower and he

took your child. Sister, you should thank him and be glad» [10, с. 91].

Текст мовою мети:

«У небесному саду діти бувають, немов квіти. Богу була потрібна ще одна квітка, ось він і забрав твою дитину. Сестро, ти повинна дякувати йому і веселитися» (Переклад – Луцик В.І.).

Таке пояснення не задовольнило присутніх дітей, а їхні обличчя «сповнила спантеличена дитяча серйозність» [10, с. 91]. Втручання вищої сили, яке призводить до фатальних наслідків, помітне у низці коротких оповідань авторки: «Пам'ятник» («Memorial»), «Випадок» («Accident»), «Коло молитви» («A Circle of Prayer»), «Утіха» («Comfort»). Віруючі персонажі згаданих творів часто не розуміють, чому Бог, попри свою всемогутність, дозволив трапитися лиху. Вони намагаються примирити власну віру в Бога з безглуздими проявами Всесвіту, які завжди можуть поклати кінець будь-якому існуванню. Намагання дев'ятирічної Патриції навести лад у власному домі нагадують метафоричні спроби упорядкувати небесний хаос:

Текст мовою оригіналу:

«This place stinks... I'm going to clean this place up... It never gets cleaned up like other places» [10, с. 94].

Текст мовою мети:

«Від цього місця тхне... Я його зараз приберу належним чином... Його ніколи не прибирають, як інші оселі» (Переклад – Луцик В.І.).

Зазначена божественна упорядкованість протиставляється науковим досягненням сучасної позитивістської науки, дарвіністичної біології та фрейдистської психології. Намагання знайти докази Божого існування простежуються у висловах героїні короткого оповідання «Нащадки живого тіла». При цьому такі пошуки Дел часто супроводжує страх того, що після смерті на людей чекає період фізичного знищення індивідуальної свідомості і темрява небуття. Окреслені спроби маркують один із найбільш типових мотивів у прозі Еліс Манро: вирішення дилеми щодо існування Бога, яка завжди залишається актуальною у кінцівці твору.

Схожа тематика обрамлює канву короткого оповідання «Час віри». Логічні засновки матері Дел підтримують наукову критику антропоморфних богів як ірраціонального віддзеркалення людських бажань і мрій. Така агностична логіка

міркувань матері Дел не зменшує прагнення її дочки продовжити пізнання Бога і укріплювати власну віру. Проте, вона сіє зерно сумнівів у молодому розумі головного персонажу твору щодо питання Христових страждань:

Текст мовою оригіналу:

«Were they that bad, when you knew, and He knew, and everybody knew, that He would rise up whole and bright and everlasting and sitteth on the right hand of God the Father Almighty from whence He shall come to judge the quick and the dead?» [11, с. 91].

Текст мовою мети:

«Чи були вони настільки сильними, коли і Ти, і Він знали, кожен з Вас знав, що Він встане із мертвих у вічному сяйві і буде сидіти праворуч від Отця Бога Всемогутнього, коли знову прийде судити живих і мертвих?» (Переклад – Луцик В.І.).

Спроби Дел отримати релігійну перспективу, яку вона б могла безпосередньо пов'язати з повсякденним людським існуванням утверджує особливий різновид релігійності, який характерний для малої прози Е. Манро. Такий тип християнської віри чітко проступає у проповіді англіканського священника із досліджуваного твору:

Текст мовою оригіналу:

«It was so we should know in our own blackest moments that our doubts, our misery had been shared by Christ Himself, and then, knowing this, our doubts would all the more quickly pass» [11, с. 92].

Текст мовою мети:

«Навіть у найтемніші часи ми повинні знати, що наші сумніви, наші страждання були розділені Самим Христом. А згодом, володіючи такими знаннями, наші сумніви розвіються самі по собі» (Переклад – Луцик В.І.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз малих прозових творів Е. Манро дає підстави вести мову про особливий підхід до тектотворення у царині релігійної та духовної тематики канадської письменниці. Основним принципом авторки постає амбівалентність власної позиції у цьому питанні. Віра в існування духовного начала всіх людей поєднується із науковим скептицизмом та запереченням такої можливості. Така творча манера якісно відрізняє мисткиню від когорти англійських релігійних авторів другої половини ХХ ст., які виявляються більш однозначними у даному питанні.

Список літератури:

1. Азберг С. «Я була єдиною людиною, яка писала оповідання і нікому не говорила про це...» [Текст] / Стефан Азберг; Е. Манро // Всесвіт. – 2014. – № 7–8. – С. 191–196.
2. Анисимов А. Лексико-стилистические особенности прозы Элис Манро (на примере рассказа «To Reach Japan») / Антон Анисимов / сборник статей по материалам Международной научно-практической конференции «Глобализация науки: проблемы и перспективы», 7 февраля 2014 г., в 3 ч. Ч. 2. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2014. – С. 9–11.
3. Бабенко О. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, О. Ю. Костюк, С. В. Новоселецька. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 52. – С. 3–4.
4. Гетьман О. Еліс Манро – лауреат Нобелівської премії з літератури 2013 [Текст] / Олена Гетьман // Зарубіжна література в школах України. – 2013. – № 11. – С. 62–63.
5. Голобородько Я. Вона розповідає не людські історії – вона розповідає життя [Текст] / Ярослав Голобородько // Віче. – 2013. – № 23. – С. 28–29.
6. Самолюк Д. Вічний двигун нестримного таланту / Дмитро Самолюк // Дніпро. – 2014. – № 1. – С. 118–120.
7. Berman M. The Re-enchantment of the World / Morris Berman. – London: Cornell University Press, 1981. – 368 p.

8. Carrington I. Controlling the Uncontrollable: The Fiction of Alice Munro / Ildiko de Papp Carrington. – DeKalb: Northern Illinois University Press, 1989. – 244 p.
9. James W. Locations of the Sacred: Essays on Religion, Literature and Canadian Culture. – Waterloo: Wilfred Laurier Press, 1998. – 288 p.
10. Munro A. Dance of the Happy Shades: And Other Stories / Alice Munro. – New York: Vintage Books USA, 1998. – 240 p.
11. Munro A. Lives of Girls and Women / Alice Munro. – Vintage Digital, 2015. – 336 p.
12. Munro S. Lives of Mothers and Daughters: Growing up with Alice Munro / Sheila Munro. – New York: Union Square Press, 2008. – 288 p.
13. Robson N. Alice Munro and the White American South: The Quest / Nora Robson // The Art of Alice Munro. Saying the Unsayable. – Waterloo: University of Waterloo Press, 1984. – P. 73–84.
14. Struthers J. «Alice Munro»/ Jim Struthers // A Reader's Companion to the Short Story in English. – London: Greenwood Press, 2001. – P. 288–299.
15. Vries H. Philosophy and the Turn to the Religious /Hent de Vries. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1999. – 496 p.
16. Wilson A. God's Funeral: The Decline of Faith in Western Civilization / Andrew Wilson. – New York: W.W. Norton and Company, 1999. – 512 p.
17. Young D. Origins of the Sacred: The Ecstasies of Love and War / Dudley Young. – New York: St. Martins, 1991. – 493 p.

Луцик В.И.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

ПРОБЛЕМАТИКА РЕЛИГИОЗНО-ФИЛОСОФСКИХ АСПЕКТОВ БЫТИЯ В МАЛОЙ ПРОЗЕ ЭЛИС МАНРО

Аннотация

В статье рассмотрена общая проблематика религиозно-философского восприятия действительности персонажами малых прозаических произведений Элис Манро. Проанализированы ключевые подходы к художественному моделированию действительности в коротких рассказах канадской писательницы. Определены тематические линии разграничения между автором и другими представителями англоязычной литературы религиозного направления. Амбивалентность в отношении к вопросам жизни и смерти представляется ключевой чертой в поведении главных героев в коротких рассказах «Время смерти» и «Потомки живого тела». Специфика творчества Е. Манро недостаточно исследована в украинском литературоведении.

Ключевые слова: Элис Манро, малая проза, религиозно-философские аспекты бытия, канадская литература, духовные вопросы жизни и смерти.

Lutsyk V.I.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL PROBLEMS OF EXISTENCE IN ALICE MUNRO'S SHORT FICTION

Summary

The article deals with the general problems of religious and philosophical reality perception as seen by the characters of Alice Munro's short fiction. The main approaches to modelling the artistic reality in Canadian writer's short stories are analysed. The thematic lines of separation are drawn between the author and other English literary representatives whose fiction displays a religious bend. The ambivalence in relation to the matters of life and death is manifested as the main feature of characters' behaviour in «The Time of Death» and «Heirs of Living Body». The specifics of A. Munro's literary output has not been sufficiently researched by Ukrainian literary critics.

Keywords: Alice Munro, short fiction, religious and philosophical aspects of existence, Canadian literature, spiritual matters of life and death.